

ראה ב

אז וויבאלד דער אויבערשטער האָט אויסגעלייזט די אידן פון מצרים און האָט זיי דערביי געגעבן אַ (צווייטע־דיקע) „הענקה“ („ביזת מצרים“ און „ביזת הים“) — „על כן אנכי מצוך את הדבר הזה“ — די מצוה פון הענקה צו אַן ע״ע און אמה עברי.

לפי זה איז שווער: עיקר חסר אין פסוק? — וועגן דעם עיקר, דער הענקה ביי יצימ ווערט דאָ אינגאנצן ניט דערמאָנט?

ב. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם הביאור אין דברי הספרי הנל בפרטי ההלכה. ובהקדמה:

וויבאלד מען לערנט אָפּ דערפון (פון אופן יצימ) דעם דין הענקה ובפרטי אָפּ אתה הענק לו ושנה לו וכו' איז מובן, אַז ביזת מצרים וביזת הים זיינען ענין „הענקה“ ממש, און ניט סתם אַ נתינה לעבד ביציאתו מעבדות —

איז תמוה¹⁰:

א) דין הענקה איז דוקא מיט זאָכן וואָס זיינען, בכלל ברכה (נאָר זאָכן וואָס קענען זיך מערן וכי"ב), אָבער ניט מיט כספים וכי"ב — און ביזת מצרים

א. אויף מצות הענקה (לעבד עברי ולאמה עברי) זאָגט דער פסוק: דעם טעם: „וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך, על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום“.

שטייט אויף דעם אין ספרי: „וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים“ — הענקתי לך ושנית לך, אָפּ אתה הענק לו ושנה לו: מה במצרים נתתי לך ברוחב יד אָפּ אתה תתן לו ברוחב יד. וכן הוא אומר: אם תשכנו בין שפתים כנפי יונה נחפה בכסף זו ביזת מצרים, ואברותי בירקק חרוץ זו ביזת הים; תורי זה נעשה לך זו ביזת הים, עס נקודות הכסף זו ביזת מצרים¹¹.

ד.ה. דער פסוק „וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה'“ מיינט צו זאָגן,

- (1) פרשתנו טו, טז.
- (2) כ"ה בדפוס ראשון. ויש כמה שינוי נוסחאות בדפוסים אחרים. ואכ"מ.
- (3) וצ"ע למה הובאו מהפסוק תיבות אלו דוק (ועד"ז בפרש"י), ולא העיקר — ויפדך גו'.
- (4) ראה פירוש רש"י על הפסוק.
- (5) תהלים סח, יד.
- (6) שה"ש א, יא. ולהעיר שמב פסוקים אלה מביאים רא"י (מכילתא בא יב, לו. ועוד) שביזת הים גדולה מביזת מצרים.
- (7) בפירוש דברי הספרי — ראה ספרי דבי רב כאן. מניח (מצוה תפב — והביא רק מרש"י). שו"ת צפע"נ דווינסק ח"ב ס"א (הובא בצפע"נ עה"ת כאן). צפע"נ עה"ת שמות ג, כב. וראה גם צפע"נ עה"ת וארא ו, יג. צפע"נ לסנהדרין זא, א. פנים יפות ותורת כאן. ולהעיר שלא הובאו דברי הספרי בפוסקים. וראה לקמן בפנים.
- (8) ראה גם רשב"ם וספורנו כאן.

(9) ראה גם אלשיך כאן (קושיא ו). וראה הכתב והקבלה כאן.

(10) ראה פרשת דרכים דרך מצרים דרוש ה. תולדות אדם ומלביים לספרי כאן. צפע"נ שם.

(11) קדושין ח, א. ספרי פרשתנו טו, יד.

(12) ואף שהיא מחלוקת התנאים (קדושין וספרי שם. וראה צפע"נ שם, דמשמע שדעתו שדרשה זו בספרי היא למד שיש הסנפה מכספים). הרי נתנו

וביות הים איז בעיקר באשטאנען פון כסף וזהב ובגדים¹³ (כמפורש בכמה פסוקים¹⁴ און מדרשי חז"ל¹⁵).

(ב) ביי אן עבד הנמכר לעכו"ם איז בכלל ניטא קיין דין הענקה — היינט ווי קען מען זאגן אז די ביזה וואס אידן האבן באקומען פון די מצרים זאל האבן א גדר פון הענקה?

(ג) דער חיוב פון הענקה איז אויפן אידן — און דא אין ספרי איז ער מדגיש, אז די הענקה ביי יצי"מ איז געווען פון דעם אויבערשטן (וואס האט געמאכט¹⁶ אז די מצרים זאלן געבוי

להם כלים דלכו"ע אינם בכלל ברכה. ועוד, הרי מרא דשמעתא דממעטים כספים הוא ריש. וסתם ספרי ריש" (סנהדרין פו, א. וש"נ).

(13) בפרשת דרכים שם (הובא גם במלבי"ם), שהכספים כו' היו בתור תשלום על עבודתם, וההענקה היא המקנה כבוד מאד, ומביא רא"י ע"ז ממה שאמרו בספרי" (ונראה שכוונתו למכילתא) על הפסוק (בא יב, לח) "מקנה כבוד מאד — כאן נאקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". אבל במכילתא שלפנינו, לכאורה יש לדייק להיפך, ממה שמסיים "עם יציאתן מצרים אני ממלאן כסף וזהב", וראה גם מדרש הגדול כאן: הענקתי לכם כסף וזהב ואנבים טובות ומרגליות אף אתה כו'. וראה גם בעה"ט כאן (טו, יד).

(14) שמות ג, כב. בא יא, ב. יב, לה. וראה צפ"צ דלעיל הערה 7.

(15) ראה פרשי' בשלח טו, כב. ובכ"מ.
(16) כמש"נ יתן ה' את חן גר לקיים הבטחתו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בא יא, ג. ובפרשי' שם). וציווה להים שיפלוט המצרים על שפתו (פסחים קיח, ב. ערכין טו, א).

(17) כמובן מפטות הכתובים שהי' באופן דונולחם את מצרים (משא"כ הלוואה לזמן — הי' רק דדברים הנצרכים לאיזה ענין הנדרש באותו הזמן); וכמפורש ברש"י עה"ת (שמות ג, כב. בא יא, ב. יב, לו), ספר השרשים לר"י אבן ג'נאח (שרש שאל), בחיי בשם הר"ח, חזקוני וכלי יקר (שמות שם)

אידן די כלי כסף כו') — "הענקתי . . ושנית . . נתתי"¹⁸?

ג. כשם ווי מיר געפינען, לויטן ספרי, אז אידן האבן באקומען הענקה בצאתם ממצרים, עד"ז שטייט אויך בנוגע יוסף'ן, וואס איז געווען אן עבד ביי פוטיפר, אז ארויסגייענדיק לחירות האט ער באקומען הענקה, ווי דער טאטע איז מבאר אין זיינע רשימות אויף מס' קידושין (אין דער סוגיא פון הענקה), וז"ל¹⁹:

"יוסף שהי' מתחלה עבד עברי כמ"ש²⁰ ושם אתנו נער עברי עבד, הנה כשיצא לחפשי ולחירות צריך לתת לו הענקה, וההענקה שניתן לו, מלבד זה מה שנתן לו פרעה הטבעת וריבד הזהב . . ובגדי שש"י . . הנה עיקר ההענקה הוא מה שנתן לו הקב"ה, והוא מה ששלח את גבריאל ולמדו ע' לשון²¹ . . ואל תקשי הרי הענקה צריך להיות מהאדון שהי' עבד לו . . י"ל מפוטיפר הי' ג"כ הענקה, והוא מה שניתן²² לו בתו אסנת"²⁴.

— שהנתינה היתה במחנה. והטענה. תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו" (סנהדרין צא, א) — הי' טענת המצרים, וגם מענות גביהא בן פסיסא היו שאפילו לפי שיטתם אדרבה חייבים הם לבני'.

וראה לקו"ש חכאי ע' 12 ואילך.

(18) ואף שלכמה דעות (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך הענקה ע' תרעה. וש"נ) כופין על הענקה, מ"מ צריך ביאור מדוע מתייחסת ההענקה להקב"ה. ועוד: בבית הים לא היתה נתינה (מהמצרים), ולקחת הביזה היתה לאחר מיתת המצרים מן ההפקר (שפת הים). — ואולי י"ל שזהו בגדר דביות מלחמה, ובלי הכתוב היי' נחמס לכס.
(19) תורת לוי יצחק ע' קכ.

(20) מקץ מא, יב.

(21) שם מא, מב.

(22) סוטה לו, ט"ב.

(23) אולי יש לומר, דמה שדייק לכתוב "ניתן"

ולא "נתן", הוא משום שנתנת אסנת ליוסף היתה ע"י פרעה ולא ע"י פוטיפר.

(24) מקץ שם, מה.

(*) אלא שבצפ"ע'נ שם ט"ל דכלי כסף וכלי זהב בכלל כספים הם. ע"ש.

ולכאורה תמוה:

געווען אן עבד הנמכר לעכו"ם, און (ב) די הענקה איז באשטאנען פון טבעת ורביד הזהב כו', ע' לשון און אסנת, און (ג) איז געקומען ניט נאר פון זיין אדון, נאר בעיקר פון פרעה און, מה שנתן לו הקב"ה — איז דאס אבער „הענקה“.

ד. והביאור בזה י"ל:

אין הענקה זיינען דא צוויי חלקים: (א) די נתינת האדון, (ב) קבלת העבד — דאס וואס ווערט אויפגעטאן דורך איר אין דעם עבד.

דאס וואס דער אדון דארף געבן הענקה איז פארבונדן מיט דער (פריער־דיקער) עבדות: די נתינה איז הכרת טובה צום עבד פאר זיין ארבעט אלס עבד [ביי אן עס איז דא א סברא, אז הענקה (איז) ניט נאר בתורת צדקה, נאר עס) האט א גדר פון שחר פועלה²⁷];

משא"כ די הנאה ותועלת וואס דער עבד באקומט פון דער הענקה, איז עס א פרט וחלק פון זיין שחרור: די שלימות השחרור איז אויב (ער גייט ניט ארויס ריקם, נאר) ער באקומט דעמולט א מתנה מיוחדת, וואס איז מבטל און איז היפך פון עבדות, עס ווערט און איז א מצב פון חירות, רוחב יד וכו'.

און דער צווייטער פרט אין הענקה — שלימות השחרור של העבד — איז מודגש אין דעם טעם „וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אל על כן אנכי מצוך גו'“,

וויבאלד אידן זיינען געווען עבדים און „ויפדך ה'“, דערפאר זיינען זיי מחוייב טאן אז אן עבד'ס פד' ושחרור זאלן זיין כדבעי.

(א) יוסף איז טאקע געווען אן עבד עברי, אבער זיין אדון איז געווען א נכרי — היינט ווי קען מען זאגן אז „צריך לתת לו הענקה“ (כנ"ל)?

(ב) וויבאלד אז „הענקה צריך להיות מהאדון שה' עבד לו“, איז: (א) פאר-וואס „עיקר ההענקה הוא מה שנתן לו הקב"ה"? (ב) ווי איז שייך צו זאגן אז פרעה'ס נתינת הטבעת ורביד הזהב כו' איז דער ענין פון הענקה וואס יוסף דארף קריגן פאר זיין עבדות ביי פוט'פר?

(ג) מיט די אלע זאכן וואס יוסף האט געקראגן (טבעת ורביד הזהב כו'; ע' לשון, אסנת²⁸) איז מען ניט מקיים מצות הענקה, כנ"ל.

און כאטש די רשימה הנ"ל איז ע"ד הקבלה — איז דאך ידוע די השתדלות (בכורכ ענינים) אויסגלייכן קבלה און נגלה, ובפרט ע"פ הידוע²⁹ אז קבלה און נגלה דתורה איז א „תורה אחת“, ווי א גוף ונשמה זל"ז; קבלה איז מגלה דעם עומק וסוד וואס איז נסתר אין נגלה שבתורה.

ויש לומר, אז דער אויפטו אין דער רשימה (אז ביי יוסף איז דאס געווען א ענין הענקה) איז מיוסד אויפן ספרי הנ"ל, וואו מען זעט אז עס איז דא הענקה אויך אין א פאל (א) פון אן עבד עברי הנמכר לעכו"ם, און (ב) אויך ווען די הענקה באשטייט פון זאכן „שאינם בכלל ברכה“, און (ג) אפילו ווען זי קומט ניט פון דעם אדון —

ועד"ז ביי יוסף'ן, אז (א) כאטש ער איז

(25) ולכאורה „אסנת“ היא „בכלל ברכה“.

(26) ראה זח"ג קנב, א.

(27) ראה בכ"ז לקו"ש חייט ע' 154. וש"נ.

וואס איז גענוג אלס אן אות פון הכרת טובה לפי גודל עבודתו);

אבער מצד דעם פרט אין הענקה וואס טוט אויף די שלימות הפד"י של העבד, איז ניטא קיין שיעור — וואס מערער מתנות ער באקומט, נכסים דעצמו (עס קען זיין במדת נכסי עני, אדער — עשיר, אדער — מרבה נכסים), אלץ מערער איז דאס מוסיף אין דעם חירות שלו — און דערפאר, הענק לו ושנה לו . . ברוחב יד."

ומהאי טעמא ווערט אין פסוק ניש דערמאנט (בפירוש) וועגן דעם, רכוש גדול וואס דער איבערשטער האט געגעבן אידן בצאתם ממצרים, נאר בלויז, ויפדך ה' אלקיך: דער לימוד פון יציאת מצרים איז (ניט פון דער כמות ההענקה — הענקתי ושניתי כו' — וואס איז דאן געווען, נאר) אז כשם ווי דעמולט איז די חירות פון עבדות במצרים געווען אין אן אופן פון, ויפדך בשלימות, וואס דאס מיינט במילא מיט קבלת רכוש גדול (ביז אז אויך, הענקתי לך ושניתי לך וכו') — עדיז דארפן אידן מקיים זיין, אז דער שחרור פון זייערע עבדים זאל זיין בשלימותו, און דערפאר דארפן זיי געבן הענקה, שניתני און, ברוחב יד."

ז. לויט דעם וועט מען אויך פאר-שטיין די דערמאנטע דיוקים אין דער רשימה פון טאטן:

וויבאלד אז יוסף איז געווען אן עבד עברי שנשחרר, איז, ניט קוקנדיק וואס זיין אדון איז געווען א נכרי, צריך לתת לו הענקה, כדי זיין שחרור זאל זיין אין א פולקאמען אופן.

און אין דער הענקה גופא זיינען דא צוויי פרטים: די שלימות השחרור בפשטות ובפרעל איז געווען דורכדעם

ה. עפי"ז איז מובן וואס דער ספרי זאגט אז ביזת מצרים וביזת הים איז געווען אן ענין פון הענקה:

וויבאלד אז דער פסוק רעדט (ניט וועגן דעם חיוב הנתינה שעל האדון, נאר) וועגן דער פדיית העבד, עס זאל זיין חירות בשלימות, איז אין דעם (א) קיין אונטערשייד ניט ביי וועמען ער איז פריער געווען אן עבד, און (ב) ס'איז ניט (אזוי) נוגע פון וועמען די הענקה קומט (דוקא פון דעם אדון), נאר — דאס וואס דער עבד בעבר האט די הענקה בהווה ובעתיד — מצב דחירות.

דערמיט ווערט אויך פארענטפערט פארוואס די הענקה (ביי יצי"מ) האט געקענט זיין (אויך) פון דברים שאינם בכלל ברכה:

דער תנאי אז די הענקה מוז זיין פון דברים שישנם בכלל ברכה איז שייך מצד חיוב ההענקה שעל האדון (אז ער דארף געבן אזא הענקה אז אפילו לאחר זמן זאל זיין ניכר זיין הכרת טובה וכו'),

אבער בנוגע דער פעולת ההענקה אויף דעם עבד (שלימות השחרור והחירות שלו) — אז זי ווערט ברגע נתינת המתנה, דארפן דערנאך ניט האבן א פעולה נמשכת, ווייל ער איז דאך א בן חורין.

ו. עפי"ז יש לומר, אז דער חידוש דין הנלמד אין ספרי — הענקתי לך ושניתי לך אף אתה הענק לו ושנה לו, מה במצרים נתתי לך ברוחב יד אף אתה תתן לו ברוחב יד — איז ניט קיין אויפטו אין דעם חיוב פון דעם אדון צו געבן הענקה, נאר דאס איז אן ענין נוסף (וואס איז נוגע צו שחרור העבד):

מצד דעם חיוב הענקה שעל האדון, איז דא אויך א שיעור למעלה מיט וויפל מאיז יוצא אפילו לכתחילה דעם חיוב

אין אים אויפגעטאן די שלימות הפד' והשחרור שלו, כנ"ל.

ח. דער ביאור הנ"ל (ע"ד הנגלה) אין דעם גדר ההענקה — אז דאס איז אויך פארבונדן מיט דעם שחרור העבד — איז אויך מתאים מיטן ביאור פון טאטן פון מצות הענקה ע"ד הקבלה:

אין דער רשימה הנ"ל איז ער מבאר³⁰, אז „עבד עברי הוא . . . רק בחי מוחין דקטנות . . . וכשנגמר עבודתו . . . הוא שנעשה בן חורין, חורין הוא חורב . . . והנה כשיצא לחפשי . . . צריך להיות גיב הענקה . . . הכפל דהעניק תעניק י"ל שהוא לנגד חורב, והוא כי מה שנעשה בן חורין הוא מצד חורב כנ"ל, הנה מחריב נמשך גם ההענקה אליו“.

זעט מען, אז די הענקה ביציאתו לחירות איז ניט קיין באזונדערער זייטיקער ענין (אלס שכר פאר דער עבדות), נאר די הענקה האט אין זיך דעם תוכן פון יציאה לחירות — גילוי בחי חורב. וואס דאס איז מתאים עם ההסברה דלעיל (ע"ד הנגלה), אז הענקה טוט אויף שלימות שחרור העבד.

ט. על פי האמור לעיל, י"ל (בדרך אפשר) דעם טעם (פנימי) פארוואס מצות הענקה איז נאר ביי עבד עברי ואמה עברי, און ניט ביי אן עבד כנעני:

בפשטות י"ל הטעם ווייל ביי אן עבד כנעני איז דא דער חיוב פון, והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם . . . לעולם בהם תעבדו³¹ — מען טאר ניט באפרייען אן עבד כנעני³² (סיידן לצורך מצוה

וואס פרעה האט אים ממנה געווען פאר א משנה למלך (דער היפך ואל קצה השני פון עבדות), וואס דאס איז געווען נתינת הטבעת ורביד הזהב כו³³.

אבער די אפשריות וההכנה ער זאל ווערן א משנה למלך, וואס נעמט אראפ די טענה פון אצטגניני פרעה אז „עבד³⁴ שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילו עלינו . . . יהא יודע בשבעים לשון, איז דורך דער צווייטער הענקה, וואס „בא גבראל ולימדו שבעים לשון“.

און דערפאר איז דאס „עיקר ההענקה, ווייל דאס האט אויפגעטאן ביי יוסף (מצדו) די הכנה און דעם שלימות המצב פון חירות: משא"כ די נתינת הטבעת ורביד הזהב כו' וואס ער האט געקראגן פון פרעה'ן איז געווען די תוצאה און דער בפועל פון דעם.

דערנאך איז ער מחדש אין דער רשימה נאך אן ענין: „הענקה צריך להיות מהאדון שהי עבד לו, ד.ה. אז אויך אין דער שלימות פון שחרור העבד קומט צו דורך א הענקה וואס דער אדון אליין איז מעניק — ווארום ווען ער קריגט א מתנה פון דעם זעלבן מענטשן וואס האט אים פריער געהאלטן אלס עבד, איז זיין מצב החירות אין א פיל שטארקערן אופן³⁵“.

דערפאר האט יוסף באקומען הענקה אויך פון פוטיפר (אסנת): „אבער אעפ"כ איז דאס נאר א טפל, און דער עיקר איז וואס ער האט באקומען פון פרעה און די שבעים לשון — ווייל די הענקות האבן

28) וי"ל שמסעם זה גם נתינת אסנת היתה ע"י פרעה. שגם זה חלק משלימות השחרור (ראה שפי"ה לפרשי מקצ מא. מה).

29) ע"ד ומע"ן דהשיא רבו בת חורין וכו' יצא לחירות (גטין מ, א).

30) שם ע' קידקית.

31) ברה כה. מו.

32) ברכת מז, ב. ושינ.

זייער דינען דעם אויבערשטן איז מיט א געפיל און געשמאק (מדות) — פונדעסטוועגן האט די עבודה פון „עבד כנעני“ מערער (די מעלת ה) ביטול³³:

אז „עבד עברי“ און „אמה עברי“, וואס עבודתם איז פארבונדן מיט מדות, איז הגם אז אויך זיי זיינען עבדים וואס דינען דעם אויבערשטן מיט קבלת עול וביטול (עבודת עבד), איז אבער אין דעם אריינגעמישט אויך א געפיל פון זייער אייגענער מציאות³⁴; משאכ אז „עבד כנעני“, וואס ביי אים איז נישט קיין הרגש הלב אין זיין עבודה, איז דאך זיין דינען דעם אויבערשטן דורכאויס מיט קבלת עול וביטול צום רצון העליון³⁵ (אז קיין תערוכת פון זיין אייגענער מציאות).

ווייל אז דאס איז דער טעם הפנימי פארוואס אן עבד כנעני איז והתנחלתם גוי לעולם בהם תעבדו, קען נישט נשתחרר ווערן:

די עבודה פון בירור המדות ביי „עבד עברי“ און „אמה עברי“, היות אז זי איז פארבונדן מיט מציאות האדם, דערפאר איז (א) דאס ביי זיי אן עבודה מוגבלת, ובמילא האט זי א סוף; און (ב) נאכמער: די שלמות פון דער עבודה גופא איז, ווען מען גייט ארויס (פון איר) לחירות — ארויסגיין און אויפהויבן זיך פון דער עבודה אינעם ענין המדות, און צוקומען

וכי' ב³³), און וויבאלד אז „תורה על הרוב תדבר“³⁴ האט תורה נישט געזאגט מצות הענקה צוליב מקרים יוצאים מן הכלל, וואו מ'מעג משחרר זיין דעם עבד.

אבער על פי פנימיות הענינים איז עס נאך דורש ביאור, ואדרכה: אויב אן עבד עברי ואמה עברי, וועלכע זיינען כנגד עולם היצירה ועולם הבריאה, כידוע³⁵, דארפן האבן הענקה — גילוי המוחין: דארף דאך אן עבד כנעני, וואס איז כנגד עולם העשי³⁶, זיכער אנקומען צו (הענקה) — גילוי המוחין?

וע"פ הנ"ל, אז דער ענין פון הענקה און דער ענין פון שחרור זיינען תלוי זה בזה (אין תוכו), און זיי בריינגען די זעלבע פעולה, איז עס פארשטאנדיק, ווייל א איד וואס עבודתו איז בבחי' עבד כנעני, בלייבט אלעמאל במהותו (הרוחנית) — אן עבד, וכדלקמן.

י"ד. ס'איז מבואר אין חסידות³⁷, אז דער ענין פון עבד עברי און אמה עברי אין עבודת האדם איז די עבודה פון בירור המדות. משאכ עבד כנעני איז ענינו — קבלת עול, בדוגמא צו אן עבד (כנעני) כפשוטו, וואס (מצד עצמו איז) „בהפקירא ניהא לי“³⁸, און ער דינט דעם אדון נאר „מחמת אימת רבו“.

אבער אע"פ אז די דרגא פון אן עבד כנעני איז נידעריקער ווי די דרגא פון „עבד עברי“ און „אמה עברי“, וואס

39) בהבא לקמן להעיר גם מלקו"ש ח"ט ע' 73 ואילך. ושי"ן.

40) להעיר מהמבואר בהמשך תרס"ז (ד"ה ומקנה רב ושל אחרי, ע"ש). וראה שם (ע' ש"י) ס"ע שכו ואילך) בביטול דעבד פשוט, דהוא וכל אשר לו נקנה לאדונו, והוא רק. קנין כספני של האדון כשורו וכה"ג — שזה נאמר על עבד כנעני (משפטים כא, כא. אמור כב, יא ובפרש"י. וראה קדושין כג, א ואילך. ועוד).

33) ראה פסחים ק"ג, א. ברכות שם. וראה גם קידושין כד, א.

34) ראה מ"ג ח"ג פליד.

35) שער המצות וסעודה"צ ר"פ משפטים. ובכ"מ.

36) ראה סהמ"צ להצ"צ פג, ב. ובכ"מ.

37) תרי"ח שמות ע"א, ב ואילך. אוה"ת משפטים ע' אקבו ואילך. סהמ"צ להצ"צ שם ואילך. ועוד.

38) גיטין יג, א.

צו דער מדינה פון עבודת השם שע"פ מוחין, טעם ודעת⁴¹.

משא"כ די עבודה פון אן עבד כנעני — קבלת עול — איז ביטול לגמרי. ער פארלירט זיין אייגענע מציאות, ער האט ניט קיין אייגענע רצונות, תענוג ומדות, נאר ער גיט זיך אָועק אינגאנצן צום אדון⁴²; ובמילא איז ביי אים ניט שייך דער ענין השחרור, ווייל: (א) אט די עבודה (בביטול לגמרי) איז א בלתי מוגבלת, און גיט ניט קיין ארט אויף „שחרור“⁴³. (ב) נאכמער: אין דער עבודה זיינען מוחין (טעם ודעת של האדם) מבלבל — ומובן אז ס'איז במילא ניט שייך אין דעם קיין „הענקה“ להאדם, וואס ענינה איז גילוי המוחין שלו, כנ"ל,

נאר מוחין פון דעם אדון ווי באם אדון⁴⁴ ובלשון חז"ל „שכינה מדברת מתוך גרונו“, לערנען (כולל הבנה והשגה) באופן פון „איתמר“⁴⁵.

יא. טראץ דער מעלה פון ביטול וואס איז דא אין דער עבודה פון „עבד כנעני“, ווערט כללות עבודת עם ישראל פארגליכן צו עבד עברי⁴⁶ דוקא —

ווי עס שטייט אין חסידות⁴⁷, אז דער

פסוק⁴⁸ „שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם“ איז א רמז אויף דער „עבודה שהעבדים שהן הישראלים צריכים לעבוד הוא שית אלפי שני דהוי עלמא, ובאלף השביעי הוא אמתת קבלת השכר“⁴⁹ ואז יצאו לחפשי חנם בלא מצות⁵⁰

[וכשם ווי דאס איז אין כללות העבודה, עדין איז אויך אין דער עבודה פרטית ביי יעדער אידן: אין די ששת ימי החול דארף ביי אים זיין די עבודה בטורח ועמל; און דערנאך קומט די מנוחה פון יום השבת, ווען ער ווערט „באפרייט“ פון דער עבודה ועמל].

קען מען זאגן⁵¹ די הסברה בזה: טראץ דער מעלה נפלאה וואס איז דא אין דעם ביטול מוחלט פון אן עבד כנעני, איז אבער תכלית הכוונה עס זאלן זיין ביידע עבודות⁵²: סיי ביטול, און סיי כוחות הנפש (און דער ביטול זאל דורכנעמען די כוחות), ער זאל האבן א געשמאק און א הבנה און א הרגש אין זיין עבודה. און

(48) משפטים כא, ב.

(49) ראה תניא פליז בהגהה מלית להאריזל (משא"כ ימות המשיח ותחיהם הם (לא שכר בלבד, כי אם), תכלית ושלמות בריאתי עולם הזה — תניא שם).

(50) ראה תשובות וביאורים סי'א (ע' 51) הערה 9, שבתניא שם מוכח דקאי להשטיה דאין מצות בטילות בתחיהם (כ"א באלף הז'). וכן מוכח בסהמ"צ ובסה"מ תקס"ה שם. אבל ראה לקו"ש ח"ה ע' 244 ואילך ובהערה 33 שם.

(51) מעין זה — עבודת בעי"ת ועבודת צדיקים ששניהם ציל בכ"א וכמו שישנו במשך השנה תשרי וניסן.

(52) ע"ד מ"ש בתניא פמ"א (נו, א) „שכל אדם ציל בשתי בחי' ומדרגות . . בחי' עבד ובחי' בן“. וראה המשך תרס"ז שם.

(*) לכאורה כצ"ל. וכ"ד בכמה דפוסים.

(י) אג"כ כ"כ אדמו"ר שליט"א ח"ב ע' סט. המו"ל.

(41) ושייך לתוכן ענין החירות, כי המדות מוגבלות בציוורן. משא"כ שכל עניני חירות (בערך המדות), כי אינו נתפס בקו אחד (ראה לקו"ש ח"ז ע' 115, ושי"ן).

(42) המשך תרס"ז שם (ס"ע שכה ואילך).

(43) ראה המשך תרס"ז שם (ע' שכת"ב): ועבודתו היא בתמידות בלי שום שינוי וחילוף . . ולא יגרע עבודתו לעולם.

(44) ראה המשך תרס"ז שצויין בהערה 42.

(45) ראה לקו"ש נשא כה, ב.

(46) וראה המשך הנ"ל (ע' שיט): כי לי בניי עבדים . . בבחי' עבד נאמן (ראה לעיל הערה 40).

(47) סהמ"צ להצ"צ פג, א. וראה גם תניא משפטים עו, א. שה"מ תקס"ה ע' רפה.

ס'איז ניט גענוג א ביטול אן חיות וכו', נאר ער זאל האבן דערין א געשמאק.

דעריבער דארף די עבודה זיין אין דער בחי' פון „עבד עברי“ — אן עבדות וואס איז פארבונדן מיט די מדות (והרגש) פון מענטשן; ביז מען דער-גרייכט די „ציאה לחירות“ — די עלי' פון דער עבודה פון מדות צו דער עבודה פון מוחין, עבודה שע"פ טעם ודעת,

ביז צו דער שלימות החירות וואס קומט דורך „הענקה“ — אז מען גיט א אידן מלמעלה גילוי המוחין, וואס ברענגט אריין א שלימות אין דער עבודה⁵³ שע"פ טעם ודעת.

יב. ס'איז ידוע מאמר המדרש: אויף „מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל“⁵⁴ — „מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות“, איז דערפון מובן אז אזוי איז עס אויך בנוגע דער מצות „הענקה“ וואס דער אויבערשטער איז מקיים און גיט אלס אדון צו די אידן,

זיינע עבדים — איז עפ"י י"ל אז נוסף דערצו וואס באלף השביעי וועלן אידן זוכה זיין צום קיום פון „ובשביעית יצא לחפשי חנם“, וועלן זיי אויך באקומען דעם „הענק תעניק לו“, א הענקה נוספת פון דעם אויבערשטן.

און וויבאלד אז ערב שבת דארף מען טועם זיין „מכל תבשיל ותבשיל“⁵⁶ פון מאכלי שבת — איז מובן אויך בעניננו, אז נוסף לזה וואס שוין איצט, ערב שבת, דארפ'ן, איז מען טועם פון דער „מנוחה“ וואס וועט זיין באלף השביעי, דארף זיין אויך די „טעימה“ פון דער הענקה.

ויהי רצון, אז נאכדעם וואס מ'האט די „טעימה“ פון דעם „שכר“ און פון דער „הענקה“ און פון דער „מנוחה“ —

זאל מען בקרוב ממש זוכה זיין צו אכילת כל תבשיל ותבשיל (ונעשה דם ובשר כבשרו), ימות המשיח ותחיית המתים ש"הם תכלית ושליומות בריאת עולם הזה שלכך נברא מתחלתו“⁵⁷,

ביז צו דעם „עיקרו“⁵⁸ פון „קבלת שכר“ וואס איז „באלף השביעי“⁵⁹.

(משיחות ש"פ ראה תשל"ו, תשמ')

53) ע"פ המבואר בפנים יש לבאר ע"פ פנימיות הענינים מ"ש בספרי (פרשתנו טו, יד) „הענק תעניק . . אפילו מאה פעמים“ [דע"פ פשוטו תמוה (כקושיית התורת כאו) איך אפ"ל הענקה לעבד א מאה פעמים] — כי לכל מדריגה של עבודת ה' יש בחי' המוחין שלה, ובכל עלי' מחיל אל חיל יש נתינת הענקה (— מוחין) לפי'ע הדרגה ההיא.

54) שמור פ"ל, ט.

55) תהלים קמו, יט.

56) שו"ע אדה"א אריח סריג סיח.

57) תניא שם.

58) להעיר מענין „סוף מתן שכרו של מצות“ „סוף כל השכר כולו“ שברמב"ם ה"ל תשובה פ"ט (בתחלתו, בסופו).

אלול *

בצבור איז וואָס דער צבור איז מתפלל צוזאַמען, און דער ענין פון חזרת הש"ץ איז בלויז אַ תקנה צו מוציא זיין דעם „אינו בקי": משא"כ ר"ג האלט, אַז „שליח צבור עיקר": דער עיקר ענין פון תפלה בצבור איז די תפלת הש"ץ, און דאָס וואָס איידער חזרת הש"ץ איז יעדער יחיד פון דעם צבור מתפלל תפלת לחש פאַר זיך, איז דאָס בלויז אַ תקנה צוליבן ש"ץ — „כדי להסדיר שליח צבור תפלתו".

ב. אין וואָס באַשטייט דער טעם וסברת הפלוגתא, צי „צבור עיקר" אָדער „ש"ץ עיקר"?

קען מען זאָגן, אַז דאָס איז פאַרבונדן מיט דער שאלה הידועה¹⁰ — וואָס האָט מער חשיבות, ריבוי הכמות אָדער גודל

א. בנוגע תפלה בצבור — וואָס איז פון די מעלות הכי חשובות אין תפלה: — געפינט מען אַ פלוגתא צווישן די חכמים און רבן גמליאל: די חכמים זאָגן „כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב" — עס איז דאָ אַ חויב אויף יעדן יחיד (פונעם ציבור) צו מתפלל זיין פאַר זיך: „רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתו".

און די גמרא: ברענגט אויף דעם אַ ברייתא: „אמרו לו לרבן גמליאל לדברך למה צבור מתפללין, אמר להם כדי להסדיר שליח צבור תפלתו (דער שליח צבור זאָל האָבן צייט צוגרייטן זיין תפלה). אמר להם רבן גמליאל לדב-ריכם למה שליח צבור יורד לפני התיבה אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי, אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי".

דאָס הייסט: לויט די חכמים, איז — „צבור עיקר": דער ענין פון תפלה

אינו שייך להמעלה תפלה בצבור. [והמעלה תפלה בציבור היא ע"י השמיעה (אחי"כ) מהש"ץ ע"י המבואר לקמן הערה 23]. וראה לקמן הערה 8. (7) להעיר מברכות (כא, סע"א), התפלל... ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל. וראה שם (ריש ע"ב) קס"ד הגמרא „יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי".

(8) וצע"ק בלשון הרמב"ם (הל' תפלה פ"ח ה"ד) וכיצד היא תפלת הציבור יהי אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים. ומשמע שעיקר ענין של תפלה בציבור הוא תפלת הש"ץ, והרי פסק הרמב"ם כחכמים (שם ה"ט).

ואולי ס"ל כגיל הערה 6 בדעת הר"ן. וראה דברי ירמ' על הרמב"ם שם. ולהעיר מליקוטי שו"ת חת"ם (לונדון תשכ"ה) ס"ג. ועוד. ואכ"מ.

(9) אלא שלאחרי שנתקנה תקנה זו, הרי הבקאים המתפללים בלחש יוצאים י"ח בתפלת לחש, ולא מן הש"ץ (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימאן סי' לה). וראה לקמן הערה 23.

(10) ראה לקח טוב להרי"ע ענגל כלל טו"ט. וראה לק"ש חייא ע' 65 ואילך. חייב ע' 126 ואילך. ועוד.

(*) וסיום מס' ראש השנה.

וע"פ הידוע (ראה לק"ש ח"ט ע' 299. ושו"ן) (בהרי"ת של) אלול שייך (ובהם נרמזים) כל הג' קוין דתורה תפלה וצדקה, מיל הדרן זה שבו מבואר „לשיתט"ר של ר"ג וחכמים בג' קוין אלו.

(1) ראה ברכות ח, רע"א. רמב"ם הל' תפלה רפ"ה. ובכ"מ. וראה ס' הלכות (דא"ח — הצ"צ) ערך צבור. ושו"ן.

(2) משנה סוף ר"ה (לג, ב).

(3) שם לד, ב.

(4) תוספתא ר"ה בסופה.

(5) כהלשון בתוספתא שם: שש"ץ מתקין א"ע.

(6) לשון הראש ר"ה שם. — אבל בר"ן ר"ה (לד, ב. הובא בתו"ט סוף ר"ה) מביא מירושלמי (ברכות פ"ג ה"ג) דבתפלה מסתבר שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו. ולפי"ז מה שכל יחיד ויחיד חייב